

(274. 4.)

VOORLOOPIG VERSLAG.

Bij het afdeelingsonderzoek kwam ook ter sprake de Nota, die door den Minister bij brief van 13 Januari jl. is ingezonden naar aanleiding van hetgeen aan het slot van het Voorloopig Verslag over hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1915 is opgemerkt onder het hoofd Mobilisatie. Sommige leden gaven daarbij te kennen door hetgeen de Minister ten aanzien van eenige punten mededeelt, niet aangenaam te zijn getroffen; zij hadden met leedwezen gezien, dat zijn houding tegenover in de oogen dezer leden gewichtige belangen van weinig tegemoetkoming blijkt geeft. Mocht de Minister niet in staat zijn hen door nadere verklaringen en inlichtingen te bevredigen, dan zou het voor deze leden een punt van overweging uitmaken of zij dezen bewindsman hun steun nog wel zouden kunnen verleen.

Andere leden merkten daartegen op, dat het in deze tijden kwalijk verantwoord zoude zijn den Minister het vertrouwen op te zeggen. Zij achtten het alleszins op den weg der Kamer gelegen, bezwaren, waartoe de tegenwoordige toestand aanleiding geeft, misstanden en fouten, die men meent te hebben opgemerkt en wenschen, die men met betrekking tot verschillende punten mocht koesteren, onder de aandacht der Regeering te brengen, maar als een critiek op haar beleid wenschte men die opmerkingen niet te zien aangemerkt. Voor een critische bespreking van dat beleid oordeelde men den tijd nog niet gekomen. Zoolang het gevaar voor het land, om in den krijg te worden betrokken, niet is geweken, moet de Kamer, naar deze leden meenden, den Minister, wiens taak toch reeds zoo buitengewoon zwaar is, door haar medewerking steunen.

Overzicht der kosten.

Verscheidene leden waren teleurgesteld, dat de Minister zich nog niet in staat verklaart een categorisch overzicht van de kosten, sinds het begin der mobilisatie gemaakt, te verschaffen. Over de daartoe benodigde gegevens zal het Departement van Oorlog eerst kunnen beschikken, wanneer de verantwoordingsstukken in uitgaaf gesteld en onderzocht zijn en wegens de overlading met werkzaamheden van het administratief personeel is daaraan vooreerst nog niet te denken. Deze leden wezen er op, dat, zal het mogelijk zijn de besteding van de voor de mobilisatie toegestane gelden behoorlijk na te gaan en te controleeren, het noodzakelijk is, dat, van den aanvang af, de daarop betrekking hebbende stukken regelmatig worden verwerkt. Geschiedt dit niet, dan zullen zich deze werkzaamheden dermate ophoopen, dat de afdoening maanden en maanden zal vorderen. Contrôle zal dan uiterst moeilijk zijn en het valt te betwijfelen of dan wel ooit een duidelijk beeld van de kosten der mobilisatie zal kunnen worden verkregen. Daarom zou men gaarne hebben gezien, dat de Minister speciale krachten voor dit werk in dienst had gesteld, waarvoor de Staten-Generaal hem de gelden wel niet zouden hebben onthouden. Die krachten waren overigens waarschijnlijk in ruime mate aanwezig, daar tal van boekhouders en accountants zich onder de gemobiliseerde troepen bevinden. Was men wel ingelicht, dan bestaat het voornemen vele van die accour-

tants in de maanden Maart en April verlof te verleen ten gerieve van de bankinstellingen, die hunne hulp dan behoeven. Tegen zulk een maatregel op zich zelf wilde men zich niet verzetten, al wenschte men er op te wijzen, dat de groote financieele instellingen zich ook wel zonder deze tegemoetkoming van de zijde der Regeering zullen weten te helpen, maar is het, indien aan het Departement groote behoefte gevoeld wordt aan versterking der administratieve krachten, niet meer aangewezen bedoelde personen daarvoor te gebruiken? Onder de leiding van een bekwaam comptabel ambtenaar van de militaire administratie zouden zij den arbeid, waarop hier boven werd bedoeld, zeker een eind op weg kunnen brengen en de wijze, waarop hij moet worden verricht, kunnen vaststellen. Wellicht zou de militaire administratie, die, naar eenige leden betoogden, in het algemeen wel herziening behoeft, van zulk een tijdelijke hulp, als hier aangegeven, voordeel kunnen trekken.

Optreden van de militaire autoriteiten.

Naar aanleiding van hetgeen in de Nota is geantwoord op de opmerkingen betreffende gedwongen ontruiming van woningen, is door A. VAN DIESEN te Naarden een adres tot de Kamer gericht, waarin wordt medegedeeld, dat voor de houten villa's, vallende binnen de verboden kringen van het vestingwerk Karnemelksloot, wel degelijk bevel tot ontruiming is gegeven en dat in de nabijheid der vesting Naarden zelfs ook tot ontruiming van enkele huizen is overgegaan. In verband hiermede en met andere berichten, uit Naarden afkomstig, werd het vermoeden geuit, dat 's Ministers mededeelingen op min juiste inlichtingen beruften.

Inkwartiering en vordering.

Door enkele leden werd de vraag gedaan, of het bedrag van 20 cent, dat voor onderdak per man en per dag wordt uitgekeerd, in het algemeen niet te laag moet worden geacht. Deze leden voegden daaraan toe, met verwondering te hebben gehoord, dat dit bedrag zelfs niet altijd wordt uitgekeerd. Het schijnt voor te komen — in verband met de noodzakelijkheid van aanschaffing van zekere artikelen, bijv. van soepketels — dat een deel van genoemde som niet wordt uitbetaald. Men had vernomen van gevallen, waarin het uitbetaalde niet meer dan 15, een enkele maal zelfs 10 cent bedroeg.

Van verschillende zijden werd er op aangedrongen, dat spoed worde betracht met het bepalen der schadevergoedingen wegens het kappen, voor defensiedoeleinden, van houtgewas (vruchtboomen enz.), het opruimen van gebouwen, het in bezit nemen van eigendommen en andere dergelijke maatregelen. Men had vernomen, dat hiervoor een commissie is benoemd, die zich in twee sub-commissiën heeft gesplitst, maar op vele plaatsen heeft deze commissie nog niets van zich laten merken. Wacht men hiermede echter lang, dan staat te vreezen, dat de gegevens, noodig om tot een billijke waardebepaling te komen, niet meer beschikbaar zullen zijn, met het gevolg, dat wanneer de belanghebbenden buitensporige bedragen vorderen, men de ongegrondheid daarvan niet kan bewijzen.

Voorts werd nog twijfel uitgesproken, of in de bovenbedoelde commissie het deskundig element ten aanzien van land- en tuinbouw wel voldoende is vertegenwoordigd.

Verkeerde besteding van gelden.

Wederom brachten verschillende leden hun ter oore gekomen feiten ter sprake, die den indruk maken, dat de militaire autoriteiten weinig de zuinigheid betrachten.

Te Eersel zou voor een in aanbouw zijnd huisje in 6 weken f 300 zijn betaald, terwijl de geheele waarde van het perceel f 1200 bedroeg. Later werd het huisje als legeringsruimte gevorderd en werd daarvoor betaald naar rato van een vergoeding van f 300 per jaar.

Aan eigenaars van fabrieken en loodsen, waarin honderden manschappen worden ondergebracht, wordt, o.a. te Eindhoven, de gewone som van f 0,20 per dag en per man betaald, zoo-

dat het Rijk voor die gebouwen soms per maand een bedrag betaalt, dat vrijwel een voldoende vergoeding zou zijn voor het gebruik gedurende een vol jaar.

Afgezien van de kostbaarheid van zulk een wijze van huisvesting, meenden enkele leden ook te moeten wijzen op het gevaar voor ongelukken, dat zulke fabrieken opleveren in geval van brand. Gevraagd werd, of het geen aanbeveling zou verdienen alsnog op sommige plaatsen over te gaan tot het bouwen van loodsen.

Is het juist, zoo vroeg men, dat voor het bureau van den Stellingcommandant te Amsterdam, in het Amstelhotel, een huur wordt betaald van f 6000 per maand? Het kwam aan verschillende leden voor, dat de huisvesting van dit bureau dan zonder bezwaar op bescheidener voet zou kunnen worden ingericht.

Het legerbestuur heeft nog steeds automobielen in huur tegen hooge huurprijzen (f 25 en f 40 per dag), terwijl door opvoeding waarschijnlijk op veel goedkoopere wijze in de behoefte ware te voorzien. Gaarne zouden eenige leden vernemen, op welken voet automobielen zijn gevorderd, op welke voorwaarden zij worden gehuurd en waarom beide wijzen van voorziening naast elkaar noodig worden geoordeeld. Ook zou men gaarne worden ingelicht over de betaling en de dienstvoorwaarden van het vrijwillige automobielkorps.

Gevraagd werd voorts of allen, die in het leger met auto's omgaan, wel voldoende met de behandeling dier voertuigen op de hoogte zijn. Enkele leden meenden te weten, dat in een gedeelte der Stelling Amsterdam alle daar aanwezige auto's gekeurd zijn, met het oog op een aanstaande opvoeding, die noodig zoude zijn, wijl in Brabant zooveel auto's onbruikbaar zijn geworden wegens gebrek aan zorgvuldige behandeling.

In de Nota verklaart de Minister, dat het onderzoek naar de voorwaarden, waarop de huurovereenkomsten met eigenaars van schepen en stoombooten zijn gesloten, nog niet is voltooid. Men stelde de vraag of dienaangaande thans iets kan worden medegedeeld.

Enkele leden oordeelden de toelagen, die de Indische officieren ontvangen, nl. f 7 voor de subalterne en f 8,50 voor de hoofd-officieren, te hoog, vooral in vergelijking met de toelagen, welke hunne collega's van het Nederlandsche leger genieten.

Voor het interneringskamp te Harderwijk schijnt het brood te worden aangeschaft tegen een te hoogen prijs. Gevraagd werd een opgaaf van de broodprijzen, die het legerbestuur op de onderscheidene plaatsen besteedt. Ook zou men gaarne vernemen, op welke algemeene voorwaarden contracten voor levering van meel en aardappelen worden afgesloten.

Onlangs, bij gelegenheid van een strafvervolging te 's Hertogenbosch tegen een sergeant-menagemeester, die wederrechtelijk spijsen uit de cantine aan zijn verloofde zond, is aan het licht gekomen, dat ter plaatse, waar dit voorviel, dagelijks belangrijke hoeveelheden voedsel overbleven, die dan eenvoudig moesten worden opgeruimd. Men vroeg omtrent deze zaak volledige inlichtingen.

Door enkele leden werd er op gewezen, dat voor den dienst van den etappe-auto-trein te Tilburg niet-dienstplichtige chauffeurs zijn aangesteld, die kost, logies en kleeding ontvangen, benevens 3 gulden daags, waarvoor zij ongeveer 5 uur dienst hebben te doen. Waarom hiervoor niet van miliciens, die het chaffeursvak verstaan, gebruik gemaakt? Deze vraag klemt te meer, wijl een 23-tal landweermannen, van beroep chauffeur of chauffeur-mécanicien, sinds eenigen tijd te Tilburg zijn gelegerd, om bedoelde chauffeurs als geleiders te vergezellen. Chauffeursdiensten verrichten zij echter niet, wel corvée- en wacht-diensten. Dat deze landweermannen, die zich voor dezen dienst hebben opgegeven in de meening, dat zij als chauffeur zouden fungeeren en dan extra zouden worden beloond, niet meer dan 23 cent per dag ontvangen, werd door de hier aan het woord zijnde leden niet billijk geacht. Betreffende drie vrijwilligers-reparateurs, te Tilburg werkzaam, werd een opmerking van gelijke strekking gemaakt. Zij ontvangen f 3 per dag, terwijl een andere reparateur, die milicien is, 23 cent ontvangt.

Een ander voorbeeld van niet gewettigde schrielheid zagen enkele leden in het feit, dat gebruik gemaakt wordt van de vakkennis van bakkers, timmerlieden, schoenmakers, enz., zonder dat dezen daarvoor steeds een vergoeding wordt gegeven. De eene commandant doet dat wel; de andere niet. Ook schijnt voor de verschillende categoriën van werklieden ten deze niet dezelfde gedragslijn te worden gevolgd. Men achtte het wenschelijk dat een algemeene regeling werd vastgesteld.

Ten slotte vroegen eenige leden inlichtingen omtrent de salariering van commiezen der telegrafie of der posterijen en telegrafie, tevens reserve-luitenant of vaandrags bij het regiment genie-troepen, die zich in een adres tot de Kamer hebben beklaagd over het niet nakomen van de hun gedane toezegging.

Schadeloosstelling der spoorwegmaatschappijen.

De vraag werd gedaan, of reeds overeenstemming is verkregen met de spoorwegmaatschappijen omtrent de wijze van berekening der schadeloosstelling, die ingevolge art. 50 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) noodig zal zijn.

Volgens art. 12 van het Koninklijk besluit van 17 September 1912 (*Staatsblad* n°. 295) worden de algemeene grondslagen voor de bepaling der bedoelde schadeloosstelling zoo mogelijk in tijd van vrede bij overeenkomst vastgesteld. Heeft, zoo vroeg men, zulks plaats gehad, en, zoo ja, hoe luiden de vastgestelde grondslagen?

Geneeskundige dienst.

Vrij algemeen werd erkend, dat de geneeskundige dienst veel verbeterd is, al meenden sommige leden, dat daaraan ook thans nog veel ontbreekt.

Enkele leden wezen op het sterfgeval van den milicien OBNK, op 18 December in het hospitaal te 's Gravenhage overleden, bij welke gelegenheid huns inziens opnieuw is gebleken, dat de aanwezigheid van een geneesheer in het hospitaal, ook des nachts, noodig is. Ook te Utrecht zou zich, volgens een bericht in *Het Volk* van 29 December jl., de noodzakelijkheid hiervan doen gevoelen.

Gevraagd werd of officieren van gezondheid, welke thans bij het veldleger zijn ingedeeld, niet bij den hospitaaldienst kunnen worden gedetacheerd totdat hunne aanwezigheid te velde noodzakelijk is.

Voorts, of in het gebrek aan verplegers niet kan worden voorzien, door verschillende verplegers, die thans als gewoon militair onder de wapenen zijn, daarvoor te gebruiken.

Ook werd het denkbeeld in overweging gegeven de semi artsen, die als gewoon militair dienst doen, bij den geneeskundigen dienst te werk te stellen.

De onttrekking van tal van doctoren, die als reserve-officier van gezondheid dienst doen, aan de burgerlijke praktijk, veroorzaakt op vele plaatsen ten plattelande groot ongerief. Is het niet mogelijk in de behoeften van het leger gedeeltelijk te voorzien door het in dienst nemen van ambtelooze doctoren, bijv. gepensioneerde officieren van gezondheid van het Indische leger?

Enkele leden zouden gaarne nader worden ingelicht omtrent de positie der tijdelijke militaire tandartsen, welke de Regeering denkt aan te stellen. Blijkens een schrijven van den inspecteur van den geneeskundigen dienst aan de personen, die voor deze functie in aanmerking zouden kunnen komen, — bijv. tandartsen, die als dienstplichtige onder de wapenen zijn — zullen zij den rang van tweede-luitenant bekleeden, doch bij de demobilisatie weer in hun vroegere positie, bijv. van miliciensoldaat, terugkeeren. Twijfel werd geopperd, of zulk een regeling wel met militaire begrippen vereenigbaar is.

Ook werd gevraagd of deze tandartsen een vergoeding zullen ontvangen voor uitrusting en of, zoo zij mochten komen te sneuvelen indien ons land onverhoopt in den oorlog wordt betrokken, hunne nagelaten betrekkingen pensioensaanspraken zouden kunnen doen gelden op gelijken voet als met betrekking tot officieren (van gezondheid) is bepaald.

Ten slotte werd er op gewezen, dat reeds thans tandartsen, die als milicien in dienst zijn, geruimen tijd met gebruik-

Aanvull. en verhooging v. h. VIIIste hoofdst. der Staatsbegroting v. h. dienstjaar 1915. (Buitengewoon krediet.)

making van hun eigen instrumentarium tandheelkundige hulp in het leger hebben verleend zonder daarvoor eenige vergoeding te ontvangen. Gevraagd werd of de Minister dit niet met de billijkheid in strijd acht.

Veldpredikers.

Betreffende het geval, dat zich volgens de nieuwsbladen zou hebben voorgedaan te Valkenswaard en dat reeds in de Kamer ter sprake kwam (bladz. 548, 1ste kolom, der *Handelingen*), verzochten enkele leden dat de Minister de juiste toedracht aan de Kamer zoude mededeelen.

Voorts werd gevraagd, welke de opdracht is, aan den veldprediker in algemeenen dienst, den heer TALMA, verstrekt, en welke diens verhouding is tot de andere veldpredikers.

Voeding, huisvesting, kleeding en ligging.

Over de voeding der troepen wordt in het algemeen met lof gesproken. Echter verneemt men een enkelen keer klachten; zoo o. a. over de qualiteit van het vleesch, dat aan de troepen te Beemster wordt verschaft.

Over onvoldoende ligging hadden enkele leden klachten vernomen ten aanzien van een der kazernes te Naarden, waar kamers, in gewone tijden bestemd voor $\pm$ 30 man, er thans 50 à 60 bevatten, terwijl de onderofficierskamers gewoonlijk door 6, doch thans door 25 à 34 man worden bewoond. Deze slapen allen op stroozakken, die reeds voor 1 Augustus waren gebruikt en eind December nog niet vernieuwd waren. Ook te Tilburg schijnt in sommige gebouwen de toestand te wenschen over te laten. Vele mannen zijn nog gelegen op stroo, dat ook niet op tijd door versch wordt vervangen. Van andere zijde werd intusschen opgemerkt, dat de intendance met bijzondere zorg bezig is geweest om te Tilburg goed logies te zoeken en dat de toestand, die in het begin te wenschen overliet, belangrijk is verbeterd.

In de schansen 1, 3 en 4 te Naarden zou voor de manschappen, die niet op post zijn, te weinig ruimte beschikbaar zijn om uit te rusten. De mannen zijn verplicht in gekromde houding te zitten en kunnen ook niet liggen. Er werd op aangedrongen, dat in dezen toestand verbetering worde aangebracht door het bouwen van een paar kleine loodsen van bijv. 3 bij 4 Meter.

In het z.g.n. burgerweeshuis te Zutphen ontbreken kachels, wellicht omdat de manschappen daar nog steeds op stroo slapen. In beiderlei opzicht ware hier verandering gewenscht.

De huisvesting der troepen te Scheveningen zou naar aan eenige leden was ter oore gekomen, ook te wenschen overlaten. In de in gebruik genomen hulpscholen ontbreekt veel, wat in het belang van gezondheid en zindelijkheid onontbeerlijk is. Men drong met name aan op betere aansluiting aan de waterleiding; thans is er niet meer dan één kraan in elke school ten dienste der militairen.

Vernomen was, dat, toen troepen van Alkmaar naar Brabant werden verplaatst, enkele der manschappen verzocht hebben hunne te Alkmaar gebruikte dekens mede te nemen. Dit zou toen echter zijn geweigerd. Gevraagd werd, of dit inderdaad het geval is geweest. Men meende, dat het in het belang der hygiëne wenschelijk is zooveel mogelijk te bevorderen, dat de manschappen de dekens behouden, die zij eenmaal hebben gebruikt.

De opmerking werd gemaakt, dat, terwijl de oorlogvoerende volken de ervaring, in den krijg opgedaan, gebruiken om aan de velduniformen der troepen de meest doelmatige kleur te geven, men hier te lande niet verneemt van stappen in die richting. Sommige regimenten ten onzent hebben een uitmonstering, die met de moderne begrippen niet verenigbaar schijnt.

Met verwondering hadden eenige leden gezien, dat het gebruik van beenwindsels als beenbedekking, wat door de ervaring is bewezen zeer practisch te zijn, van hoogerhand wordt tegengegaan. Men vroeg, wat hiervan de reden is. In het algemeen werd door deze leden gewezen op de practische uitrusting der

Engelsche troepen, die huns inziens een navolgenswaardig voorbeeld oplevert ¹⁾.

Gevraagd werd, of het, om het verschil in kleur der uniformstukken spoediger op te heffen, niet mogelijk ware de blauwe stof grijsgroen te verven.

Vernomen was, dat aan de lichte 1915 oud ondergoed is verschaft. Men vroeg, of dit bericht juist is en of daartegen geen ernstige bezwaren bestaan.

Gebruik van onderwijsinrichtingen voor militaire doeleinden.

Naar aanleiding van de mededeeling op bladz. 5 der Nota, gedrukt onder n°. 188 dezer Zitting, stuk n°. 5, dat, waar nog troepen in scholen gelegd zijn, dit geleidelijk en zooveel mogelijk in overleg met de betrokken gemeente- of andere besturen of colleges wordt beperkt, stelde men de vraag, hoever men thans in deze richting is gevorderd. Enkele leden wezen daarbij op Vianen, waar een nieuwe school in gebruik is genomen voor hospitaaldienst, terwijl een oude school weer voor het onderwijs is bestemd. Zij vroegen, of in dezen toestand geen verbetering ware te brengen.

Verloven en avondpermissiën.

Enkele leden meenden reden te hebben om te betwijfelen, of aan de regeling betreffende de periodieke verloven, zooals die door den Minister aan de Kamer is medegedeeld, wel stipt de hand wordt gehouden. Met name had men klachten vernomen wat de troepen te Baarle Nassau betreft.

Gevraagd werd of, wanneer iemand een extra dag verlof bekomt voor buitengewone omstandigheden, die dan wordt afgetrokken van de hem normaal toekomende verlofdagen.

Inhouding van verlof als disciplinaire maatregel komt volgens bladz. 4 der Nota niet voor. Men constateerde dit met voldoening, maar wees er op, dat sommige commandanten kwartierarrest opleggen van 2 weken tot 30 dagen en dat in dien tijd dan geen verlof wordt verleend. Enkele leden zouden wenschen, dat ten deze door den Minister werd ingegrepen door het stellen van algemeene regelen. Hierbij werd gewezen op Zwitserland, waar de militair zijn recht op verlof houdt, ook al is hij gestraft met provoost of cachot. De straf wordt dan door het verlof onderbroken en na terugkomst weder ondergaan. Men vroeg naar 's Ministers oordeel over invoering van dit stelsel ook ten onzent.

Landweermannen, leden van den gemeenteraad, kunnen thans niet steeds verlof verkrijgen ter bijwoning van een raadszitting. Is het niet mogelijk daarin verandering aan te brengen?

Naar aanleiding van het misbruik, dat is gemaakt van verlofpassen, werd de vraag gedaan, of het geen aanbeveling zou verdienen die passen telkens na gemaakt gebruik in te nemen. Daarvan zou zeker vermeerdering van arbeid het gevolg zijn, maar men achtte die wel de moeite waard ter voorkoming van de gevolgen, die het tegenwoordig stelsel medebrengt.

Enkele leden hadden vernomen, dat, terwijl tot 1 Januari de te Ede gelegde manschappen zich na den dienst mochten verwijderen om eigen zaken te behartigen, een regeling die zeer werd gewaardeerd, sedert genoemden datum de maatregel is beperkt tot hen, die zich voor hunne zaken minder dan 10 kilometer moeten verwijderen. Deze wijziging wordt zeer betreurd. Men vroeg of daarvoor goede grond bestond en of er geen aanleiding kan worden gevonden haar ongedaan te maken.

Ook in de forten van Amsterdam schijnt in den laatsten tijd een minder vrijgevege regeling te zijn getroffen.

Op de afwijzing van het verzoek der Christelijk Militaire Vereniging te Leiden om op de vergaderavonden na het avond-

¹⁾ De Commissie van Rapporteurs merkt op, dat sedert het afdelingsonderzoek een ministerieele beschikking van 27 Januari is verschenen, waarbij in afwachting van de beslissing omtrent eventueele invoering van beenwindsels voor verschillende troepen, aan alle officieren, onderofficieren en minderen van onbepaalde wapens vermeld wordt, voor eigen rekening grijze beenwindsels te dragen. (Deel B n°. 37 der Legerorders 1915.)

appel te mogen uitblijven, werd teruggekomen. 's Ministers motiveering van die afwijzing oordeelden sommige leden weinig steekhoudend. Het argument van de verstoring van de nachtrust der kameraden geldt immers evengoed voor de avondpermissiën, die wel zijn verleend. Stelt men het doel, waarvoor genoemde vereeniging de permissiën wenschte, naast dat, waarvoor wel permissiën worden verleend, dan was er, naar deze leden meenden, alleszins reden tegenover het verzoek der vereeniging een meer tegemoetkomende houding aan te nemen. Andere leden oordeelden echter 's Ministers opmerking, dat militaire vereenigingen hunne vergaderingen moeten aanpassen aan het militair diensttableau, juist en afdoende.

Straffen.

Enkele leden hadden gehoord van gevallen, waarin met groote willekeur zware straffen worden opgelegd. Te Wörden zou een milicien-korporaal met 6 dagen provooft zijn gestraft, wyl hij wat familiaar naar een sergeant vroeg, dien hij niet bij zijn rang, maar bij zijn naam noemde.

In het bijzonder had men klachten vernomen over de onrechtmatige en weinig tactvolle wijze, waarop een majoor te Nederweert bij het straffen is opgetreden.

Kaderopleiding. Reservekader.

Verscheidene leden vroegen inlichtingen met betrekking tot de kaderopleiding. Zij meenden te weten, dat deze geheel of zoo goed als geheel is stop gezet en dat ontwikkelde jongelieden, die reeds 5 maanden onder de wapenen zijn, nog niet in de gelegenheid zijn gesteld den rang van korporaal of van sergeant te behalen. Vooral ook omdat gebrek aan kader de reden wordt genoemd, waarom de opleiding van een deel der jongste lichten is uitgesteld, betreurde men het, dat de kaderopleiding is gestaakt. Indien, wat men had vernomen, dit is geschied wegens onvoldoende gelegenheid tot het geven van theoretisch onderricht, verklaarden eenige leden zich van het gewicht van dit bezwaar niet overtuigd.

Intusschen werd van andere zijde opgemerkt, dat het staken van de kaderopleiding tijdens den toestand van mobilisatie geen verbazing kan wekken. Voor de theoretische opleiding zijn toch kaderscholen noodig, en in de kwartieren, waar de troepen dagelijks moeten oefenen, kunnen die niet worden ingericht. Bovendien achtten zij het begrijpelijk, indien de voor de opleiding noodige onderwijzers niet aan den troep kunnen worden onttrokken.

Gevraagd werd nog, of het juist is, dat de leerlingen van het instructie-bataljon, die korporaal zijn, voorloopig den sergeantsrang niet kunnen bereiken.

Enkele leden drongen er op aan, dat den kaderreservisten de gelegenheid worde geboden den rang te behalen, waarop zij onder normale omstandigheden zouden hebben mogen rekenen. Practische geschiktheid daarvoor zal hun gemakkelijk kunnen worden bijgebracht in deze tijden en door hen in hunne verwachtingen een rang te bekleeden, niet teleur te stellen, zal de goede geest onder deze personen zeker in de hand worden gewerkt.

Soldijen en toelagen. Militaire hoefsmeden.

Naar aanleiding van de mededeelingen in de Nota onder het hoofd „Soldijen en toelagen” werd gevraagd of de landweersergeanten ook een vergoeding voor woninghuur ontvangen, en, zoo neen, of zij die, naar 's Ministers meening, niet behooren te genieten.

De mededeelingen betreffende de salarieering der militaire hoefsmeden verklaarden verscheidene leden met voldoening te hebben vernomen. Enkel drongen er nog op aan, dat bij de verrekening, die met de hoefsmeden zal moeten plaats vinden, door het Rijk een tegemoetkomende houding zal worden aangenomen.

Gebruik van vrijen tijd.

's Ministers standpunt ten aanzien van de verhouding der

Militaire Tehuizen tot de centrale commissie voor de ontwikkeling en ontspanning der militairen kon sommige leden allerminst bevredigen. Zij zagen daarin een miskening van het karakter der Militaire Tehuizen en een aantasting van het beginsel van gelijke behandeling van alle richtingen.

Daarentegen verklaarden vele andere leden zich wel met dat standpunt te kunnen vereenigen; zij wezen er daarbij op, dat genoemde centrale commissie in haar samenstelling waarborgen biedt voor onpartijdigheid en gelijke behandeling van alle richtingen.

Dat de maatregelen tot ontwikkeling en ontspanning, gelijk in de Nota wordt beweerd, de meest mogelijke medewerking van de militaire chefs ondervinden, werd door sommige leden op grond van opgedane ervaring in twijfel getrokken. Met het oog op het groote belang, dat het ontwikkelingswerk heeft voor het moreel der troepen, werd echter nogmaals krachtig op steun van die zijde aangedrongen. Dat belang is zoo groot, dat de militaire autoriteiten zelfs leiding aan deze pogingen behoorden te geven. In plaats daarvan ziet men, dat meermalen door de regeling van den dienst het reeds zoo goed begonnen werk der ontwikkeling niet behoorlijk kan worden voortgezet.

Vrijheid van lectuur.

's Ministers standpunt ten opzichte van de *Soldatencourant* kon door sommige leden niet worden gebillijkt. In de garantie, die de Staat op zich heeft genomen, ligt een bevoorrechtiging van deze courant boven andere, waarvoor deze leden geen goede reden zagen, waarbij zij er nog op wezen dat door de moeilijkheden, aan enkele couranten, zooals *het Volk*, in den weg gelegd, voor deze de concurrentie toch al zeer is verzwakt. Ook meenden zij, dat de getroffen regeling gemakkelijk tot min wenschelijke praktijken kan leiden.

Ten aanzien van *Het Volk* werd de vroeger geuite wensch herhaald.

Dienst op Zondagen.

Enkele leden wenschten nogmaals aan te dringen op het staken van den dienst op Zondagen, althans het beperken daarvan zooveel als mogelijk is. Het denkbeeld werd bepleit, dat althans in de ochtenduren, waarin de godsdienstoefeningen plegen te worden gehouden, de dienst worde stopgezet.

Enkele leden verklaarden zich in hooge mate teleurgesteld door de afwijzing van het verzoek van Deputaten der Gereformeerde Kerken voor de geestelijke belangen der militairen, betreffende eenige wijzigingen in den dienst, ter bevordering van een betere Zondagsheiliging. Die afwijzing is geschied om de gevolgen, die uit de inwilliging zouden voortvloeien en omdat inwilliging in strijd werd geacht met de belangen van den militairen dienst. Zij verzochten te mogen vernemen, welke gevolgen uit de inwilliging zouden voortvloeien en in welk opzicht de inwilliging met de belangen van den militairen dienst in strijd is. Aan de beantwoording dezer vragen hechtten zij hooge waarde.

Onbehoorlijk gedrag. Drankmisbruik.

Ook werd wederom gepleit voor krachtige maatregelen tegen onbehoorlijk gedrag.

Naar aanleiding van hetgeen de Minister in de Nota daaromtrent opmerkt, verklaarden enkele leden zich onaangenaam getroffen door het noemen in één adem van anti-militaristische en zedenkwetsende liederen. Zij zagen hierin een miskening van den ernst der anti-militaristische beweging.

Op krachtig optreden tegen het drankmisbruik, dat gezegd wordt hier en daar onder de troepen groote afmetingen te hebben aangenomen, werd door verscheidene leden aangedrongen. Zoowel door het straffen van degenen, die zich hieraan geregeld schuldig maken als door tegen te gaan, dat drank in de verblijfplaatsen der troepen wordt binnengebracht, ware naar verbetering te streven.

Ongeluk te Rijswijk.

Enkele leden stelden de vraag, of de Minister bereid is te bevorderen, dat aan de weduwe van den soldaat, die bij een nachtelijke oefening te Rijswijk is doodgeschoten, een hooger pensioen worde verleend dan het haar toegekende ad f 110, of wel een gratificatie. Men meende, dat de omstandigheden, waaronder dat overlijden plaats vond, zulks zouden rechtvaardigen. Andere leden verklaarden daarentegen niet in te zien, dat hier reden aanwezig is om een bijzondere regeling te treffen.

Vergoedingen aan gezinnen.

Tegenover hetgeen in de Nota voorkomt betreffende het toereikende van de toegekende vergoedingen aan gezinnen hielden eenige leden vol, dat in vele gevallen de bedragen niet voldoende zijn om aan de betrokken gezinnen een behoorlijk levensonderhoud te verzekeren. O. m. noemden zij in dit verband den Haag, waar, volgens het antwoord op de Nota van den heer K. TER LAAN, gevoegd bij het Voorloopig Verslag over wetsontwerp n°. 261, voor een gezin zonder eigen inkomsten de maatstaf is: voor een vrouw f 0,75; voor een vrouw met één kind f 0,90 en voor elk kind meer f 0,10. Men vroeg, of naar 's Ministers oordeel, deze bedragen voldoende zijn. Anderen plaatsen, waarover werd geklaagd, waren Wijhe en Sommelsdijk.

Van de circulaire van 6 November j.l. aan de burgemeesters hadden vele leden overigens met voldoening kennis genomen. Gevraagd werd, of na dien datum niet nog een andere aanschrijving is rondgezonden. Zoo ja, dan zou men ook den inhoud daarvan gaarne leeren kennen.

De uitnodiging tot de Commissarissen der Koningin gericht, om ter zake van de uitkeeringen overleg te plegen met de burgemeesters, werd algemeen toegejuicht; zij zal er hoogstwaarschijnlijk toe leiden, dat er meer uniformiteit komt. Daartoe is dan echter noodig, dat onderscheiden worde tusschen groote steden, kleine steden en plattelandsgemeenten.

De vraag werd gesteld, of, wanneer de burgemeester de vergoeding weigert toe te kennen, er voor de betrokkenen nog een weg openstaat om die vergoeding toch te verkrijgen. Eenige leden meenden, dat in die gevallen beroep op den Minister mogelijk moest zijn, er daarbij op wijzende, dat deze in vredetijd te dezer zake in eerste en hoogste instantie beslist. Ook werd het geval ter sprake gebracht, dat de burgemeester de vergoeding eerst weigert, maar later die beslissing herziet en de vergoeding wel toekent. Kan de betrokkene dan alsnog de vergoeding bekomen over het tijdvak, waarin hij haar ten onrechte niet heeft ontvangen?

Kan voorts ook vergoeding worden verkregen over een tijdvak, waarover zij aanvankelijk niet is aangevraagd, in weerwil van het feit, dat men daarop aanspraak kon doen gelden?

Door enkele leden werd betoogd, dat, op grond van de bepalingen der wet, de vergoeding ook moet worden toegekend wanneer de dienstplichtige niet gehuwd is, maar buiten-echtelijk met een vrouw samenleeft en voor deze en eventuele kinderen zorgt. Echter werd door anderen het toekennen van een vergoeding in zulke gevallen in strijd met de wet geacht en in ieder geval onverdedigbaar met het oog op de hoogte van het huwelijk.

Voorts werd gewezen op de wenschelijkheid van een regeling betreffende de vergoedingen (en ook betreffende de soldijen) voor de gevallen, waarin de dienstplichtige wegens ziekte wordt verpleegd, 't zij in een hospitaal, 't zij in het huisgezin of in een niet-militaire ziekeninrichting. Sommige burgemeesters keerden bij verpleging thuis geen vergoeding uit, wat eenige leden niet billijk oordeelden.

Ten aanzien van de in het Voorloopig Verslag over wetsontwerp n°. 261 medegedeelde handelwijze van den burgemeester van Leiden, die van de vergoeding de belastingschuld pleegt af te houden, drongen eenige leden aan op een verklaring van den Minister, dat hij deze praktijk door een algemeene aanschrijving op afdoende wijze zal tegengaan. Vergoeding wordt alleen gegeven in gevallen, waarin het noodzakelijke

levensonderhoud ontbreekt en in zulke gevallen is volgens onze wetgeving geen belasting verschuldigd.

De kleine neringdoenden worden zooveel mogelijk gesteund door tusschenkomst van het Koninklijk Nationaal Steuncomité. Terwijl men zijn ingenomenheid hiermede uitsprak, werd de vraag gesteld, of de kosten dezer steunverlening niet ten laste van de begrooting van Oorlog behooren te worden gebracht.

Als voorbeeld, dat somtijds een vergoeding wordt toegekend in gevallen, waarin daarvoor allerminst aanleiding bestaat, wees een lid op het geval van een landweerman-onderwijzer aan een bijzondere school te 's Gravenhage, die een salaris geniet van f 1400 's jaars, welk salaris tijdens zijn militairen dienst doorloopt. Diens echtgenoot ontvangt een vergoeding van f 0,90 daags. Was men wel ingelicht, dan dient deze uitkeering indirect om het schoolbestuur de kosten van een onderwijzer-plaatsvervanger te vergoeden. Men vroeg of de Minister van deze bijzonderheden op de hoogte is en hoe zijn oordeel daarover luidt. Op intrekking van deze vergoeding werd door vele leden aangedrongen.

Eindelijk werd gevraagd welk bedrag tot dusverre aan vergoedingen is uitbetaald.

Clandestiene vleeschfabricage te Rotterdam.

Gevraagd werd, of de Minister ook eenige mededeelingen kan verstrekken omtrent het voorgevallene met een clandestiene vleesch- of conservenfabriek te Rotterdam.

Brug bij Westervoort.

In de Nota verklaart de Minister, op blad. 10, dat aan het geniepersoneel op de brug bij Westervoort wordt toegestaan om, voor ontspanning, de brug te verlaten.

Naar men meende, moet deze mededeeling op een vergissing berusten, want het bedoelde personeel mag noch ter ontspanning naar het Militair Tehuis te Westervoort, noch de ontspannings-bijeenkomsten op het fort bezoeken. Wanneer op het fort zulk een bijeenkomst georganiseerd is, wordt daarvan aan het geniepersoneel op de brug dan ook geen kennis gegeven.

Men achtte het mogelijk, dat de belangen van den dienst niet toelaten, bij de thans geldende regeling aan deze manschappen ruimere bewegingsvrijheid te geven, maar stelde de vraag, of daarin wellicht verandering zou kunnen gebracht worden, door de geniesoldaten, die op het fort aanwezig zijn, ook op te leiden voor den dienst op de brug, zoodat zij, bij afwezigheid van eerstbedoelde manschappen, hunne plaats zouden kunnen innemen.

Ook werd de vraag gesteld of niet op andere bruggen zich zulk een toestand voordoet.

Interneeringsdepots.

Ten aanzien van de interneeringsdepots werd door verscheidene leden gewezen op de nadeelige gevolgen, die wel onvermijdelijk moesten voortspruiten uit de omstandigheid, dat de duizenden zich daar bevindende jonge mannen geen arbeid hebben, noch door eenige geestelijke inspanning worden beziggehouden. Men drong er op aan, dat er naar worde gestreefd in dit opzicht tot verbetering te komen, vooral ook, wijl, naarmate de tegenwoordige toestand langer duurt, het moeilijker zal zijn daarin verandering te brengen en de geïnterneerden aan regelmatig arbeid te gewennen. Als arbeid, die hier in aanmerking zou kunnen komen zonder een protest uit te lokken van de zijde der arbeidersverenigingen, werd o.a. genoemd heideontginning en voorts die werkzaamheden, timmerwerk, smeedwerk, enz., die de inrichting en het onderhoud van de kampen vorderen. Te Zeist zou de veenlaag, die daar boven de zandlaag ligt, kunnen worden afgegraven. Eenige leden herinnerden aan de totstandkoming van de pyramide van Austerlitz; dergelijk werk ware zeker nog beter dan niets doen.

Intusschen werd van andere zijde opgemerkt, dat de onwil der geïnterneerden de oorzaak is van hun lediggang. Zij weigeren

pertinent arbeid te verrichten en toonen ook de maatregelen, die genomen zijn in het belang van hun geestelijke ontwikkeling, zeer weinig te waardeeren. Hunne medewerking is uiterst gering.

Gevraagd werd of de geïnterneerden krachtens de tractaten tot werk kunnen worden gedwongen.

Enkele leden spraken als hunne meening uit, dat het verblijf in of in de nabijheid van een stad allicht meer gelegenheid opent de geïnterneerden bezig te houden dan het verblijf in een zuiver landelijke streek. Daarom kwam hun de verplaatsing uit de depots naar de kampen geen gelukkige maatregel voor; de depotcommandanten zijn daarover, naar zij meenden te weten, niet om advies gevraagd. In elk geval zou het, naar de meening van deze leden, beter zijn geweest de kampen in de buurt der steden aan te leggen.

Andere leden voerden hiertegen aan, dat de kosten hierdoor waarschijnlijk veel hoger zouden worden en meenden overigens, dat legering in of nabij de steden ook groote bezwaren zoude meebrengen.

's Ministers mededeelingen betreffende de betreuenswaardige gebeurtenissen in het kamp te Zeist hadden bij sommige leden den indruk gevestigd, dat de lediggang als de oorzaak daarvan moet worden aangemerkt. Door, ter bestrijding van dit euvel, van den aanvang af eenigszins anders te handelen, had de Regeering, naar eenige leden meenden, de noodlottige ontwikkeling der omstandigheden misschien kunnen voorkomen.

Vele leden verklaarden uit die mededeelingen de overtuiging te hebben verkregen, dat aan de autoriteiten geenerlei verwijt kan worden gedaan.

Dat het onderzoek naar het gebeurde niet in het openbaar is gehouden, zooals bijv. in Engeland ten aanzien van soortgelijke feiten wel is geschied, verklaarden eenige leden te betreuen; een openbaar onderzoek zou huns inziens meer bevrediging hebben geschonken aan de publieke opinie. Wellicht verdient het — zoo meenden enkele leden — aanbeveling, alsnog tot zulk een openbaar onderzoek over te gaan.

Over de ligging der bewakingstroepen en de waschgelegenheid in het kamp te Zeist werd geklaagd. De druk der waterleiding is veel te gering, zoodat er vaak niet voldoende water is te verkrijgen.

Door de leden der Kamer ALBARDA, KLEEREKOPER EN VAN LEEUWEN is overeenkomstig art. 26 van het Reglement van Orde een gelijkkluidende Nota betreffende de interneering voorgelezen, die aan dit Verslag is toegevoegd.

Verscheidene leden verklaarden deze zaak op dit oogenblik geen onderwerp voor uitgebreide gedachtenwisseling te achten; zij waren overigens van oordeel, dat de in de voorgelezen Nota voorkomende aanmerkingen op het beleid der Regeering niet gerechtvaardigd zijn.

Vorm van het wetsontwerp.

Ten slotte werd door enkele leden de opmerking gemaakt, dat een wetsontwerp strekkende tot wijziging van een wet, die nog niet is tot stand gekomen, doch in ontwerp bij de Eerste Kamer aanhangig is, met de beginselen van ons Staatsrecht niet vereenigbaar is. Zij verwezen naar de bedenkingen, reeds vroeger tegen deze practijk aangevoerd.

Andere leden meenden, dat er geen reden is om tegen deze wijze van handelen, die reeds dikwijls is gevolgd, bezwaar te maken.

Aldus vastgesteld door de Commissie van Rapporteurs den 3den Februari 1915.

BOS.

SMEENGE.

MARCHANT.

BEUMER.

VAN DE VELDE.

NOTA

overgelegd overeenkomstig art. 26 van het Reglement van Orde der Tweede Kamer.'

De groote moeilijkheden, waarvoor de Nederlandsche regeering werd geplaatst door de noodzakelijkheid om eenige tienduizenden vreemde soldaten te interneeren en voor de huisvesting en de verpleging van dit ontwapend krijgsvolk te zorgen, mogen door niemand worden onderschat of miskend. Wanneer de ondergeteekenden eenige kritiek gaan uitoefenen op de wijze, waarop die moeilijkheden werden overwonnen, willen zij dit dan ook niet beschouwd zien als een blijk van gemis aan waardeering voor den ernst en de toewijding waarmede hetgeen bereikt is werd verkregen.

De ondergeteekenden meenen in de eerste plaats de vraag te moeten stellen of men hier te lande op de mogelijkheid, dat groote aantallen vreemde soldaten te interneeren zouden zijn, wel voldoende zich heeft voorbereid. Heeft de Regeering tijdig een aantal bekwame en vertrouwde personen aangewezen, die zich erop hadden voor te bereiden dat hun de inrichting en het beheer van interneeringsdepots zou worden opgedragen? Was er een plan van handelen gereed, voor het geval tot interneering van groote aantallen zou zijn overgegaan? Bestond er een reglement, bestemd om voor de interneeringsdepots te gelden?

Hetgeen aangaande de toestanden in de depots in de eerste weken na de komst der groote aantallen geïnterneerden, is vernomen (o.a. uit het antwoord van den Minister van Oorlog op de vragen van den heer TROELSTRA) wekt het vermoeden, dat de hierbedoelde voorbereidende maatregelen niet, of niet in voldoende mate tijdig zijn getroffen. Is dit vermoeden juist, dan zijn de moeilijkheden, door de Regeering en door de commandanten van depots en kampen ondervonden, grooter geweest, dan zij hadden behoeven te zijn. Buitendien meenen de ondergeteekenden te mogen vragen, of niet het overwinnen der bestaande moeilijkheden voor de depot-commandanten onnoodig is verzwaaard, doordat, althans daar waar verscheidene duizenden geïnterneerden waren te verzorgen, zooals te Zeist en te Harderwijk, de commandanten niet de beschikking hebben gekregen over een toereikend aantal administratieve en andere hulpmiddelen.

De ondergeteekenden zijn van oordeel, dat de lichamelijke verzorging der geïnterneerden, voor wat betreft huisvesting, ligging, dekking, kleeding, voeding, enz. thans aan redelijke eischen ten volle voldoet. De voornaamste aanmerking, die evenwel naar hunne meening op de organisatie der depots is te maken, is deze, dat het den meesten geïnterneerden aan passenden arbeid ten eenenmale ontbreekt. Een betrekkelijk klein aantal der geïnterneerden zijn weliswaar werkzaam in de keukens, bij den postdienst, in de cantines, in kleine werkplaatsen tot herstellen van kleeren en schoeisel, maar de overgrote meerderheid loopt, — afgezien van enkele corveediensten — werkloos rond.

Hierin nu moet, naar de meening der ondergeteekenden, hoe eer hoe liever verbetering worden gebracht. Het is hun niet onbekend, dat bij de totstandbrenging dezer verbetering vele bezwaren zullen worden ontmoet, gelegen zoowel in de vrees van vele geïnterneerden zelf als in die van Nederlandsche

arbeiders, dat de arbeid der geïnterneerden den Nederlandschen werklieden tot nadeel zal strekken.

Maar zij meenen dat deze bezwaren kunnen worden overwonnen. Er zou geen gegronde aanmerking op kunnen worden gemaakt, als door de geïnterneerden werkzaamheden werden verricht, die uit hun eigen aanwezigheid hier te lande onmiddellijk voortvloeiën.

Het zou evenmin verkeerd kunnen worden geacht als voor de geïnterneerden arbeid werd gezocht, die, indien hij door hen niet werd verricht, toch ook door Nederlandsche arbeiders niet zou worden uitgevoerd. Gaarne zouden de ondergeteekenden van de Regeering willen vernemen, of door Haar of door de depots-commandanten reeds plannen zijn gemaakt, om den geïnterneerden in voldoende mate arbeid te verschaffen, en zoo ja, hoe de Regeering den depot-commandanten bij het ontwerpen en uitvoeren van zulke plannen tegemoet komt en helpt.

Van niet minder belang dan de zorg voor lichamelijken arbeid, schijnt den ondergeteekenden de zorg voor geestelijke bezigheid, ontspanning, ontwikkeling, onderwijs. De ondergeteekenden zouden het op prijs stellen te mogen vernemen, wat te dezen opzichte in de verschillende depots is en wordt georganiseerd. In hoeverre er boeken, tijdschriften en couranten aanwezig zijn, en er lokaliteiten zijn, waar gelezen kan worden. Wat er gedaan is, tot het organiseren van voordrachten van onderhoudenden en leerzamen aard, en of er geschikte localiteiten hiervoor beschikbaar zijn. Of er onderwijs georganiseerd is in de depots. Het is den ondergeteekenden bekend, dat in sommige depots, bij uitnemendheid in dat te Assen, op dit gebied veel verdienstelijks is tot stand gebracht. Zij zouden gaarne vernemen of door de Regeering ter beschikking van de depot-commandanten de noodige middelen zijn gesteld, om deze voorname zorg te behartigen, en of door de Regeering den depot-commandanten wel is opgedragen in den geest van de o.a. te Assen getroffen maatregelen te handelen. De ondergeteekenden meenen nog de aandacht er op te mogen vestigen, dat onder de geïnterneerden zich verscheidene personen bevinden, van wier ervaring en bekwaamheden voor het organiseren van voordrachten en van onderwijs ten behoeve der andere geïnterneerden met succes gebruik zou kunnen worden gemaakt. Het zou ook in het belang van deze „intellectuele” geïnterneerden moeten worden geacht, dat hun op deze wijze een nuttige taak werd aangewezen.

De ondergeteekenden veroorloven zich vervolgens een paar opmerkingen te maken over de cantines. Dit onderwerp is zeker gebleken van belang te zijn, waar de ontevredenheid over de inrichting en de exploitatie der cantine te Zeist behoort tot de oorzaken van de betreude gebeurtenissen, die daar hebben plaats gevonden.

De ondergeteekenden hebben den indruk gekregen dat aan de exploitatie der cantines door de Regeering niet die zorg is gewijd, die zij vereischt. Dat in het eene depôt de exploitatie der cantines verpacht is, in een ander depôt in eigen beheer is genomen, is een gebrek aan eenheid, dat niet te prijzen is. Waar ook van de inrichting en van de exploitatie der cantines zooveel arhangt, voor den goeden geest der geïnterneerden en voor de dragelijkheid van hun lot, achten de ondergeteekenden het verkeerd, dat hier het pachtstelsel wordt toegelaten. Het is door geen enkel belang der geïnterneerden te motiveeren, dat in de cantines door particulieren winstbedrijven worden gevoerd, waar het eigen beheer der cantines (gelijk bijv. te Harderwijk en te Zwolle blijkt) ten voordeele der geïnterneerden kan strekken, wanneer uit de winsten amusements, enz. voor de geïnterneerden worden bekostigd.

Voorts betreuen de ondergeteekenden het gebrek aan eenheid, dat er bestaat in de regelingen betreffende het ontvangen van bezoeken, het uitgaan, enz. Wanneer in het eene kamp slechts gedurende een drietal uren per dag bezoeken mogen worden ontvangen van echtgenooten en familieleden, die vaak in maanden vol zorg de geïnterneerden, wien hun bezoeken

gelden, niet konden ontmoeten en die zich voor het bezoek groote moeite en kosten getroosten — terwijl in een ander kamp het ontvangen dier bezoeken gedurende den geheelen dag is toegestaan, wekt dat in het eerstbedoelde kamp verklaarbare ontevredenheid. Wanneer in het eene kamp het uitgaan van geïnterneerden zonder geleide niet veroorloofd is, terwijl dit in het andere regel is, heeft dit eenzelfde gevolg. Het is niet goed te begrijpen, waarom in het eene depôt niet kan, wat in het andere zonder bezwaar mogelijk is. Met ingenuïteit hebben de ondergeteekenden vernomen dat te Zeist sedert eenigen tijd de regelingen betreffende het ontvangen van bezoek en het uitgaan verruimd zijn. Zij vragen echter, waarom niet van den aanvang af is zorg gedragen, dat tusschen de regelen, in verschillende kampen geldend, overeenstemming bestond. Wat nu te Zeist mogelijk is wordt trouwens, tot bevreemding van de ondergeteekenden in het antwoord van den Minister van Oorlog aan den heer TROELSTRA, nog als onmogelijk voorgesteld (onder: „1. Bepanking der bewegingsvrijheid”).

Door de ondergeteekenden is vernomen, dat het in het voornemen van den Minister ligt enkele interneerings-depots te verplaatsen; o. a. zullen de geïnterneerden, thans te Leeuwarden en te Assen verblijf houdend, naar andere oorden moeten worden overgebracht. De ondergeteekenden zijn overtuigd, dat door deze verplaatsingen veel wordt te niet gedaan, wat ten behoeve der geïnterneerden in de plaats, waar zij thans verblijf houden, met gulle medewerking der burgerij is georganiseerd. Zij zouden dit in hooge mate betreuen en dringen dus ernstig bij den Minister er op aan, de voorgenomen verplaatsingen niet te doen geschieden, maar de geïnterneerden, zij het dan ook in nieuw in te richten kampen, te doen blijven in of nabij de gemeenten waar zij zich thans bevinden. Voorts zouden ondergeteekenden gaarne vernemen, of omtrent de voorgenomen verplaatsing de adviezen der depot-commandanten zijn ingewonnen.

De ondergeteekenden wenschen ten slotte nog eenige opmerkingen te maken naar aanleiding van het antwoord, door den Minister van Oorlog op de bekende vragen van den heer TROELSTRA gegeven, en betrekking hebbende op de gebeurtenissen van 3 December l.l. in het Kamp te Zeist. Zij willen dan beginnen, met hun leedwezen er over uit te spreken, dat de Minister niet heeft besloten tot het doen instellen van een *openbaar* onderzoek naar de toedracht en de oorzaken der gebeurtenissen. Had zulk een *openbaar* onderzoek (gelijk o.a. in „Het Handelsblad” van Vrijdag 4 December werd aanbevolen) plaats gehad, dan zouden de uitkomsten van het onderzoek beter kunnen worden beoordeeld en meer vertrouwen inboezemen, dan het geval is, nu de wijze waarop die uitkomsten zijn verkregen, niet kan worden nagegaan.

Bij de bespreking van 's Ministers rapport dient onderscheid gemaakt te worden tusschen de diepere oorzaken van het gebeurde, de naaste aanleidingen tot de gebeurtenissen, en het optreden van de militaire autoriteiten.

De diepere oorzaken zijn gelegen in eene ontevredenheid, waarvan in het rapport de gegrondheid feitelijk wordt erkend. In den aanhef dezer nota werd het vermoeden uitgesproken, dat bij behoortelijke voorbereiding van de organisatie der interneeringsdepots de gronden voor zulke ontevredenheid in mindere mate zouden aanwezig geweest zijn. Den commandant van het interneeringsdepot kan nu geen verwijt er van gemaakt worden, dat niet dadelijk alles geheel in orde is geweest.

Wat betreft de aanleiding tot de gebeurtenissen, wenschen ondergeteekenden de vraag te stellen of het gerucht waarheid bevat, dat de rijksveldwachters, die op 2 December een drietal geïnterneerden bij het verkleeden betraptten, de aanwijzingen volgden hun door geïnterneerde gendarmes gegeven, en daaraan de vragen te verbinden of het niet verkeerd moet worden genoemd Belgische gendarmes, en, naar men zegt, Nederlandsche rechercheurs, tusschen de geïnterneerden speurdersdiensten te laten verrichten en door welke autoriteit aan deze rechercheurs de opdracht hiertoe is gegeven.

Aangaande het verloop der gebeurtenissen zelve mogen de volgende vragen worden gesteld.

Wekt het feit, dat (ook volgens het ingezonden stuk van den 1ste luitenant DE BAS in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van 19 December l.l.) op het oogenblik, dat geschoten werd, Nederlandsche officieren zich te midden van de opgewonden geïnterneerden bevonden, geen rechtmatigen twijfel aan de duidelijkheid der sommaties, die aan het schieten voorafgingen? Of kon de houding dier Nederlandsche officieren de geïnterneerden niet in de meening brengen, dat de sommaties niet ernstig waren gemeend?

Was het wel noodig aanstonds op de geïnterneerden aan te leggen? Kon niet eerst een salvo in de lucht zijn afgevuurd? Of had ten minste niet op de beenen der geïnterneerden kunnen zijn gericht, zoodat geen dooden hadden behoeven te vallen?

Was het niet beter geweest, waar toch reeds te 8.30 werd vastgesteld dat nieuwe onlusten te verwachten waren, dadelijk eene grootere macht dan het 16 man sterke piket te doen aanrukken, opdat zonder schieten wellicht de orde zou zijn hersteld?

Was de luitenant van het piket de eerst aanwezende officier van de bewakingstroepen en bestond in het gebeurde van den vorigen dag en in de dreigende houding te 8.30 geconstateerd, geen aanleiding voor de aanwezigheid ter plaatse van den commandant der bewakingstroepen, alsmede van den commandant van het depôt?

Hoe is het te verklaren, dat het piket na ten derde male te hebben gevuurd en daarna „een eind voorwaarts” te zijn gerukt, vervolgens „naar de wacht buiten de omheining (is) geleid”? Heeft de luitenant tot deze verplaatsing eigener beweging het bevel gegeven?

Is de Minister bereid mede te deelen, welke de verhouding is tusschen den commandant van het interneeringsdepôt en den commandant der bewakingstroepen.

ALBARDÀ.

KLEEREKOPER.

VAN LEEUWEN.